

Сурхи уй-хир ёёсене пёрле танлаштарса хаклатпяр

Сур аки ирттернипех ампарта тырă пулмасть

(Вёсё. Пусл. 1-мөш стр.)
Лаптаксем пёлтёрхинчен сам май үсине пәхсан, райони сёр ёсөнө ку таранччен усă курман сёрсене те пусă саврәнәшнө кёртни курәнәт. Ку антәлу РФ Президентчө паләртнә наци проекчө сыхәннине әнланма йывәрах та мар. Ан сүнтөрччө сөс сак пусару теес килет ку чухне. Анчах пёрлешүллө ху-

варса пынә вәхәтра питех те килешүсөр курәнәт. Сёр улми речөсене чөрсө кәпкәлатманни те – сумкурака ешерсе аталанмалли сирөп никөс. Халә кәлани, авә, Ленин яч. хис. хусаләхән "иккөмөш сәкәр" пуссинче яр усқан курәнәт. "Симөс пушар" алхасакан сёр улми анинче сумпа көрөшсе туса ирттермелли ёсөмпе юлса пырасчө

темелле-ши е юлнә тесен те юрамалла-ши? Күршөри нумай сүл үсөкөн кураксен кивелнө пуссинче вәхәт иртнипе сёр сүмне ләпчәннә тислөк куписем... (мәләллине хәвәр кәләр). Чапаев яч. хис. хусаләхри 3 гектар кәшман хир сөлли айне пулни те гербицид пур тесе өвәтлә специалистсем ыйха пулни пирки хыпарлат. Калчасем сичне сүм аталанма пуслани "Лидер" агрофирма, К. Иванов яч. хис., Суворов яч. хис. хусаләхсен үйөсөнчө те ку сөтлне пулчө.

Уйрәм сәмах технологиө пәхәнманни сичнен. Хирсөмпе сүренө чух асәннә ситменлөхө агрономсемпе инженерсем тата председателсем К. Иванов яч. хис., "Колос", Е. Андреев яч. хис. хусаләхсенчө курчөс-ха та, анчах сак "ал сулу" мөн патне илсе ситтернин кашниех әнланчөс-ши? Хирсөле хурав пулмасса шанас килет.

Пөрисем сумпа көрөшөссине тата технологиө пәхәнса пырассине ыранхи куна кушарма юратасчө пулсан, пысак тухас илме сирөп шухаш тытнисем ёсөсөне кая хәварса пымасчө. Акә, специалистсен ушкәнөсем хирсөм тәрәх иртнө чух Чкалов яч. хис.,

Леонид Филипповпа Геннадий Илларионов механизаторсем сур акире хайсем акнә-лартнә культураөсене сумран хутөлөс ёсө күлөннө.

"Ударник", "Волга" хусаләхсенчө сумкураксөмпе химилле майпа көрөшөс ёсө пыратчө. Уйрәмах "Ударник" хусаләх уйхирсөм кашнин кәмәлнөх кайрөс: пур анасене те хөреслө майпа акнәран тата сёр ёсө технологиөне сирөп пәхәнса пынәран, Йүскасисен хирсөм типтикөс те сүмсәр. Хирсөнчө паян та агрегатсем акнә-лартнә культураөсене тёрөс-төкөл пәхса үстерөссипө ёслөнөрен кунта тухас пысак пуласси паянах никама та иккөлөнтөрмөст. Сакә паянхи кунпа сөс пурәнакансөмшөн пысак урок.

– Куратәр-и, малашлөхпа пурәнакансөм сур акире вөслөнипех алә усса лармасчө. Акнә-лартнә культураөсене тёрөс-төкөл пәхса үстерөссипө те пысак әсталәх ыйтат. Ун сине вәхәтлө ёсөп хуравлакансөм кёр ситсөссөн пысак тухас илөсчө те экономикәнә вәйләтәсчө. Камра шырап-ха кайран айәпне? – ыйтулпә-кәтартулла каласрө "Ударник" хусаләх хирсөмпе иртнө чух райадминистраци пуслөхөн пөррөмөш сүмө тата ял хусаләх управленийөн ёсөне ертсө пыракан Аль-

Агрегат гербицид сапса кайө те, акә, сүмсөм пусөсөне усөсө.

берт Николаевич Иванов.

Висө ушкәнә пайланнә специалистсемпе председателсем сак кун кашни хусаләхах ситсө курчөс, кашнин ёсөне 5 баллә системәпа хакларөс. Сур акире тавассипө чи пысак хака "Ударник", Ильич яч. хис., "Орино", "Свобода", "Герой" хуса-

ләхсөм тивөсрөс.

– Акнә анасене, пөтөмөшлө илсен, сивлөме сүк. Анчах төллөн-төллөн "симөс пушар" вай илни мөн ёслөнине самант каялла туртма пултарат. Вәхәт хәвәрт иртөт. Сүмпа көрөшсө паян тумалли ёсө ырана хәварсан, сак ёсөн эффецөкө ёсө усси пөр килмөс. Сак ситменлөх ситөс хөл күнөсөнчө вьлөх-чөрлөх сичне паләрө. Ку вара наци проекчө паракан пулшупа туллиң усă курассичен айккинчө хәварө, – терө хайөн пөтөмлетөвөнчө район пуслөхө Юрий Александрович Иванов.

– Сур акире ирттерни сөтел сичне сәкәр пуласса пөлтермөст-ха. Ун патне ситме нумай ёслөмелле-ха. Паян мөн пурри – Сирөн. Сак пуялөхә сүм айне тусан, ырма йывәр килө, сүхатусөм пысак пулөс. Сапла ан пултәрччө, – терө пөтөмлетү канашлөвнө хутшәнса ЧР ял ху-

Сакән чухлө акрәмәр та, мөн акинне тёрөс-төкөл пәхса үстерөймөпөр-ши вара?

саләхсен уй-хирөсөне тухса вөсен сёр ёсөнчө тәрәшулөхөпө сывәхарах паллашсан, пурте пөр пек шутламани ал тупанө сични пек курәнәт. Мөн тавас?.. Аләри пурөсөм те тан мар те сөсчө те... Асра тытасчө, сур акире вәхәтра ирттерни кәна эфир сәкәрлө пуласси пирки каламәст-ха. Агротехникәпа килешүллө вәхәтра акнә-лартнә культураөсене сүм куракө айне тавас марччө, төрлө чирчөрпө чирлөсрен сыхласах тәрәсчө, хурт-кәпшәнкә мәшкәлө пуласран асәрханасчө – акинне сөс тухас пулмәст. Халә кәлани паян кун йөркинчө тәрәкан ёсө пулсан та, пурте әна әнланни курәнсах каймәст-ха. Агрономсем гербицид ситөт тени сумкурака хирөс химилле майпа көрөшөссине ырана хә-

Ленин яч. хис. хусаләхра нумай сүл үсөкөн кураксен кивелнө ани сичне "кивелө" пусланә тислөк кама көтөт-ши?

01 пөлтерөт

КИЛ - СУРТ ТӨШШИПӨ КӨЛЛӨНЧӨ...

ирөкө кайнә пушарта 4 сүн пурнәсчө татәлчө

Вут-кәварпа асәрханулла пулмалли пирки пирө аслисөм ачаранах вөрөнтөсчө. Сүлсем иртнө май, хамәр үсөсөмөн, эфир те пурнәсчө сак тёрөс пөлөвө сәмрәксөне пама тәрәшатпяр. Анчах пурнәсчө сак тәрәшу тепөр чух сәмах сичне кәна юлни чуна ыраттарат. Куншак лару-тәрура вара инкөкө көтсөх тәр...

Июнөн 3-мөшө. Каткәс ял тәрәхөнчи Шатракас ялө. Ир пусланичөнөх пөр пүртре пынә ёсчө шәпланчө. Сур сёр иртни нумаях мар пулин те, түперө вьлякан сәлтәрсөм паян илөмлө кун пуласса шантарасчө. Вәхәт висө сөхөт сурәна сывхарат. Шәпчәк юрипө тулнә күршөри ёшнө урлә шурампус килни паләрәт. Сөнө кун. Мөн илсө килет вәл, мөнлө сөнөлөхсөнө сүл усат, сөнө кун илсө килөкөн сарә хөвөлө хура төтөм хупләмө-и? Шухәсөм, шухәсөм... Малашлөхә пәхәканән кәшәлөпөх вөсөм. Хөвөл аннә чух ыринне шанса сывәрма вьртнә сынсем тарән ыйхәра. Шәплөх... Акә, Муркашри 37-мөш номерлө пушар чәсөн караул пүлөмөнчө ирхи шәплөхә сирсө телефон шәнкәртәтрө. "01 итлөт", – телефон көпсине алла илсө сәмах хуршө дөжурнәй. Итлөрө, сьрчө, сәнөнчө вара пөр самантрах тарәху палли паләрма пусларө... Тревога!

Канура пулнә караул пөр сүн пек сөкунтпа пушара тухмалли тум тәхәнчө те пушар машинипө ирхи шәплөхә кәшкәртса сурса сүла тухса кайрө. Дөжурнәй вара район территорийөнчө тухнә пушарпа көрөшө вайсөмпе хәтөрсөнө явәстәрма сирөплөтнө планпа килешүллөн Мән Сөнтөрти, "Лидер" агрофирмәри, "Моргаушская" чәх-чөп фабрикинчи, "Орино" хусаләхри ведомствәлла пушар хуралөсөнө ура сине тәрәтрө. Инкөк вәхәтөнчө юсавлө кашни техникан пөлтерөшө пысак. Акә, Каткәс ял тәрәхөнчи Шатракас ялөнчөнө пир инсөтрөх вьрнасман "Моргаушская" чәх-чөп фабрикинчө яланах юсавлө ведомствәлла пушар машинипө инкөк вьрәннө көскө вәхәтра ситсө сүләмпә көрөшө пусларө, унән сүлөн пөррөмөш картлашкөне хупларө. Сав вәхәтрах вьрәнти "Колос" хуса-

ләхән пушар машини «хөрлө автанпа» көрөшө тухаймарө. Сәлтәвө – пушар машини юсавсәрри тата дөжурствө йөркөлөмөнни. Апла пулин те, күршөсөм вәхәтра ситнипө тан мар көрөшө пусланчө: "хөрлө автан" е сүләмран хәраман пушарнәй? Минут, сөкунт... Пушар пөр шөлсөр хусаләхри хушма хуралтәсөм сине кушат. Сак вәхәтра вьрәнә инкөкпө көрөшө чөннө вайсөм пөрин хысқан пөри ситөсчө, анчах... А. Никитин хусаләхөнчи хуралтәсөмпе пөрлө кил хушши хәпхи те сүләм тыткәнөнчө... Асәннә пушара сүнтерөссин ертүшө Муркашри 37-мөш номерлө пушар чәсөн пуслөхө С. Митрофанов кирлө те тёрөс йышәну тавәт: пушара ялти ытти хусаләхсөм сине сарәлма пәмалла мар! Пушарнәйсөм расчөсөсөм сак төллөвө ёслөмө пусласчө. Мөн тетөр, кәләхә та мар. 4 сөхөт те 5 минутра сүләмпә көрөшөкөнсөм пушар айкәллә сарәлас хәрушлөхә сирөсчө, тепөр икө сөхөтрөн пөрлөхө тәрәшулөхпа пушара сүнтерөсчө. Ләпланмалла төмөллө, анчах "хөрлө автан" сәварләхлани ирөкө кайнә сүләмпә көрөшө пынисөм умнө хәрушәрах ыйту кәларса тәрәтат: аста-ха кил хуши тата унпа пөрлө пулнә юлтәшөсөм? Пушарнәйсөм кун сине те хурав тулмалла...

Ялти сүн уләм уринчи йөп мар. Малтанхи кун кил хушпө юлтәшө А. Пузырөв ялти пөр өнтөшө кетү көтсө пуләннине ёс хысқан ушкәнпа паллә тум пустарәннә вәтәр сүлсөнчи арсынсөнчөн пушарчөнтөрөх уйрәлса тухса кайнә А. Косарөв кәласа пани инкөк өплө аталаннин үкөрчөкнө ку сүмне туллиң кәларса тәрәтат, умри ёс кәләпәшөн чиккинө усәмлатат. "Ёс" туинне паллә туса арсынсөм чөркө хысқан чөркөк пушатнә, үсөрөлмө пусланәкөрсөм эрөхлө минрөнө пуссөне пируспа "вай панә", кантарнә. Куракансөм кәланичөн кил хуши А. Никитин хайнө ирөклөрөх туйма пусланәран пирус төпөсөнө сүнтермөсөрөх урайне пәрахи паләрәт. А. Косарөв әна сакнашкәл ирөклөхшөн вәрсә-вәрсә пөррө мар пирус төпөсөнө сүнтернө, анчах... Ирхи икө сөхөт хысқан вәл килө тухса каят. Унчөн вай илнө "вай" вара чарәнман пулас...

"Хөрлө автан" хәналанинө курса пушар хуралнө чөннө тата ял сүннисөнө ашә ыйхәран вәрәтнә сөрө пөррө вай илнө инкөк ләпланма шутламәст: шит хысқан шит, тәваткәл метр хысқан тәваткәл метр пулрәхә сүләм аллинө парәт, инкөк пирки сиччө висө шутламанисөнө хаяр суд умнө тәрәтат.

6 сөхөт те 10 минутра сүнтернө пушар хысқан куракансөм кәланә тәрәх пүртре юлнә сынсөнө шырас ёсө пусланат. Сәмәл тетөр-им сак ёсө пурнәсчө? Сур сөхөт, пөр сөхөт, икө сөхөт... Пушарнәйсөмпе ял сүннисөм умнө висө вилө кәларасчө. Аста-ха тәваттәмөш? Вәл та пулмалла-сөкө. Сәлавсәсөм кәмака ишөлчөкө айөнчөн тәваттәмөш вилө кәларасчө... Сәмәл тетөр-и сакна пәхма? Турә ан хуштар тетпөр кашниех Сүлти Аттерөн пулшупа хүтлөх ыйтса.

Пушарта 6,5 метр сарлакәш, 8 метр тәршө йывәс пүрт, йывәс хушма хуралтәсөм көллөнчөс: 12 метр тәршө тата 4 метр сарлакәш сарай, 4х3 метрлә мунча, 5х3 метрлә лас.

Пушар хысқанхи төпчөв сакна кәтартса пачө. Кил хуши 1980 сүлта суралнә А. Никитин ниста та ёслөмөн, авланман, сывәх тәванөсөм ялта сүк, пирус туртма юратнә, эрөх-сарәпа туслә пулнә. Ял сүннисөнө хусаләх ёсөсөнчө пулшәсө ёсө укци тунә. Унән килчөчө ялти сәмрәксөм час-часах ушкәнө-ушкәнөпө эрөх-сарә ёсчө. Ку хутөччө те лару-тәру сак сүлпәх аталанса пынә. Вәхәт ситсөн вара "хөрлө автан" сөрөпинө 1980 сүлта суралнә Александр Геннадьевич Никитинпа 1976 сүлта суралнә Анатолий Борисович Пузырөв, 1970 сүлта суралнә Михаил Михайлович Волков, 1975 сүлта суралнә Николай Семенович Волков сәкләннә. Кәламалла, йөркөллө ниста та ёслөмөнсөрсөм пурте эрөх-сарәпа туслә пулнә, пирус туртма юратнә.

Пушар вьрәннө пәхса тухнә тата ял сүннисөмпе кәласнә май "хөрлө автан" сарайөнчөн тухни паләрәт. Сарайөнчө кил хуши вьлөх-чөрлөх тытман, унта тимөр краватларнә. Күршөсөм кәланә тәрәх кил хуши час-

часах унта сывәрнә. Пушар хысқанхи төпчөвө "хөрлө автан" сарая төппөпөх көллөнтөрни курәнчө. Сарай варринчө, унән хөвөл анәс стени патөччө, тимөр крават юлашкисөм вьртасчө. Мунчапа лас вьрәнөсөнчө кирпөчөн пөчөк куписөм. Пурәнмалли сурт стенисөм тултан та, шалтан та унса кәмрәкләннә, сивиттипө мачча төппөпөх көллөнчө, урай вьрәнән-вьрәнән ишөлнө, кәмака йәтәнса аннә. Пүртөн кәнтәр-хөвөл тухас көтөсөнчө пысак температурән форминө сүхатнә 4 комфоркәллә "Идель" газ плити ларат. Унран пөр метрта 50 литрлә газ баллонө. Вәл шәрәтса сывәстәрнә сөвөлө тәршөпөх суралса кайнә. Хөвөл анәс өнчи стөнаран пөр метрта – сунса кайнә телевизор корпусө. Пүртөн хөвөл анәс өнчө, вөрәнчө вьрәнөнчө, вөрипө авкаланнә тимөр крават. Алюмини электропалуксөм пүртре пөтөмпөх ирөсө кайнә. Кил хушшинчө "ИЖ-Планета" маркәллә люлькәллә мотоцикл ларат. Кил хушшипөх сивиттирө пулнә, анчах вөрипө авкаланса пөтнө хөс тимөр вьртат...

Пушара пөррөмөш асәрханә сынсөм кәланә тәрәх пурте көмө ниөплө те май пулман.

Инкөк вьрәннө пәхса төпчөни, ял сүннисөмпе, инкөк түсөкөнсөмпе, куракансөмпе кәласни сак пушар маларах асәннә сынсөм үсөрлө пирус туртнинчөн тухнинчө кәтартса-сирөплөтсө парәт. Сакә хәсәт вулакансөмшөн пысак урок пуласса шанатпяр. Сәмах май, кәсал июнөн 3-мөшө төлнө районта тухнә 25 пушарта (танлаштарма, пөлтөр – 13, вөсөнчө пөр сүн та вилөн) 11 сүн пурнәсчө тәтәлли, вөсөнчөн ытларәхәш инкөк үсөрлө пирус туртнипө лекни кашниех шухәшлаттармалла, тивөслө пөтөмлетүсөм тутармалла.

И. СМЕРНОВ,
патшалөх пушар надзорөн райончи
уйрәмө пуслөхө;
А. БЕЛОВ,
хәсәт сотрудинкө, штатра тәман
пушар инспекторө.